

TÜRKÇE SORU TÜMCESİ TÜRLERİ VE YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ MATERYALLERİNDEKİ YERİ

Murat Özgen

Özet

Türkçe soru tümceleri, Türkçe dilbilgisi çalışmalarında yeterince ayrıntılı olarak betimlenmemiş bir alandır. Soru tümceleri yapılanış süreçleri ve türleri açılarından yabancı dil öğretimi ortamlarına bir bütüncül betimleme ile de aktarılmış değildir. Oysa ilgili kuramsal tartışmalardan hareketle ne gibi alt türler sergilediği konusunun dikkatlice ele alınması ve yeni betimlemeler doğrultusunda, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanına aktarılması gereği açıktır. Günümüz yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitaplarında, soru tümceleri ayrıntılı olarak ele alınmamakta; ele alındığı yönleriyle ise anlamsal bağlamın dışına çıkıp yapısal çözümlemelere yer vermemektedir. Bu çalışmada, bu türden öğretim materyalleri içerisinde, soru tümcelerinin ne ölçüde yer aldığı, ne türden soruları öğretmeyi amaçladığı ve metinlerde hangi tür soru tümcelerinin yer aldığı sorularına yanıt aranmıştır. Bu gözlemler doğrultusunda, bu çalışma, Evrensel Dilbilgisi ve Bilgi Yapısı Kuramları çerçevesinde, soru tümcelerine yeni bir sınıflandırma önerisi getirmekte; soru tümcelerine yönelik geleneksel saptamaların bu bağlamda yetersiz kalacağını savunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Soru tümceleri, Evrensel Dilbilgisi, Türkçe Bilgi Yapısı, Türkçe soru tümcesi türleri, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi.*

TYPES OF INTERROGATIVE STATEMENTS AND THE PLACE OF THEM IN THE MATERIALS OF TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

The field of Turkish interrogative statements has not been described sufficiently in Turkish grammar studies. Furthermore, they have not been transferred into the contexts of teaching Turkish as a foreign language in terms of their process of structuring and types. However, considering the relevant theoretical discussions, it is clear that there is a need to discuss the subtypes of them and to transfer them into the contexts of teaching Turkish as a foreign language in the light of the new descriptions. In modern books of teaching Turkish as a foreign language, interrogative statements has not been described in a detailed way, and apart from their semantic differences, their structures have not been touched upon. In this study, the answers have been sought to the questions to what extent interrogative statements exist, and what kinds of Turkish interrogatives are aimed to be taught in such teaching materials, and what kinds of interrogative statements are found in the texts. In the light of those observations, this study has put forward a new classification of Turkish interrogative statements within the framework Universal Grammar and Information Structure theories, and it has as well maintained that traditional discussions regarding interrogative statements would be insufficient in this context.

Key words: *Interrogative statements, Universal Grammar, Turkish Information Structure, types of Turkish questions, teaching Turkish as a foreign language.*

1. Giriş

Türkçe soru tümceleri, Türkçe dilbilgisi çalışmalarında yeterince ayrıntılı olarak betimlenmemiş bir alandır. Soru tümceleri yapılanış süreçleri ve türleri açılarından yabancı dil öğretimi ortamlarına bir bütüncül betimleme ile de aktarılmış değildir. Oysa ilgili kuramsal tartışmalardan hareketle Türkçe soru tümcelerinin nasıl yapılandığı ve ne gibi alt türler sergilediği konusunun dikkatlice ele alınması ve ortaya konacak olan yeni sınıflama ve betimlemeler doğrultusunda, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanına aktarılması gereği açıktır.

Çalışmanın amacı, Türkçe soru tümcelerinin çağdaş dilbilim çalışmalarındaki betimlemeleri aracılığıyla ayrıntılı bir sınıflamasına ulaşmak ve bu sınıflamanın mevcut dil öğretim materyallerinde doğrudan ve ne ölçüde yer aldığını betimlemektir.

2. Yöntem ve Veritabanı

Çalışmanın amacı doğrultusunda, veri tabanını oluşturan 54 yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitabı, ders kitapları ve yardımcı kaynaklar adı altında iki farklı grup içerisinde incelenmiştir. Bu bağlamda, ders kitaplarının okuma, dinleme, yazma, konuşma vb. becerilere ağırlık vermesi nedeniyle, soru tümcelerinin ayrıntılı görünümünün daha çok yardımcı kaynaklar başlığı altında incelenen yardımcı ders kitapları ve dilbilgisi kitaplarında görülmesi beklenir.

Çalışmada incelenen ders kitapları şunlardır: Hitit 1 Öğretmen Kitabı, Hitit 1 Temel Düzey, Hitit 2 Orta Düzey, Hitit 3 Yüksek Düzey, Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe 1-2, Türkçeye Doğru 1-2-3, Yabancılar İçin Türkçe, Yabancı Dilim Türkçe 1-2-3-4-5-6, Turkuaz Türkçe Konuşalım 1-2, Yabancılar İçin Türkçe 1-2, Colloquial Turkish, Teach Yourself Turkish, PDQ-Turkish, Turkish In Three Months, Turkofoni Türkçe Öğren I-II-III-IV-V-VI.

Çalışmada yardımcı kaynaklar başlığı altında incelenen yardımcı ders kitapları şunlardır: Hitit 1 Çalışma Kitabı, Hitit 2 Çalışma Kitabı, Hitit 3 Çalışma Kitabı, H. Sebüktekin'in Yabancılar İçin Türkçesine (Cilt 1) Alıştırma Kitabı, Yabancılar İçin Betimlemelerle Türkçe Dilbilgisi Alıştırmaları.

Çalışmada yardımcı kaynaklar başlığı altında incelenen dilbilgisi kitapları şunlardır: Yabancılar İçin Türkçe-İngilizce Açıklamalı Türkçe Dersleri, Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, İlerleyen Türkçem, Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, Turkuaz Türkçe Yolu Dilbilgisi, Turkuaz Türkçe Yolu Cümleler, Turkuaz Türkçe Yolu Çekim, Turkuaz Türkçe Yolu Ekler Sözlüğü, Turkuaz Türkçe Yolu Zamanlar, Turkuaz Türkçe Yolu Türkçe Yap, Türkçe, Temel Türkçe Dilbilgisi.

3. Türkçe Bilgi Yapısı ve Sözcük Dizilişi

Türkçenin olağan sözcük dizilişinin (Özne-Tümleç-Yüklem) yanı sıra, özgür bir görünüm sergilediği de bilinmektedir. Bu özgürlük rastgele değil, tümcenin bilgi dağılımına bağlıdır. Tümcelerin bilgi dağılımı ise konu ve yorum olmak üzere iki temel de incelenir:

(1) Bengü uyuyor.

(1) tümcesinde, konuşucularca bilinen öge ‘Bengü’dür. O halde, ‘Bengü’ ögesi için konu denilebilir. Türkçede de konu aksi belirtilmedikçe tümce başı konumda yer alır.

Yorum katmanının çekirdeğini ise yüklemcil öge oluşturur ve eğer tümce yalnızca yüklemcil öğeden kurulmuyorsa, bu ögenin hemen önündeki birim en vurgulu birimdir ve odağı oluşturur:

(2) Bengü KİTAP okuyor. (SUNUMSAL ODAK)

Burada, tümcedeki en önemli bilgi ögesi, tümcenin tümleci ‘kitap’tır ve yüklemcil ögenin hemen önünde ‘doğal’ konumunda yer almaktadır. Bununla beraber, ‘kitap’ ögesi küçük bağlam içerisinde okunacak başka bütün materyalleri dışlamaya yönelik ise, o halde bu birim ile bağlam dışı diğer materyaller arasında ‘karşıtlık’ kurulur. Bu anlamda, bu ögenin üzerindeki vurgu şiddeti arttırılır:

(3) Bengü **KİTAP** okuyor. (başka bir şey değil!)(**KARŞITSAL ODAK**)

(2) tümcesindeki odaklanmış birim, sunumsal odak (s-odak) örneği, (3) tümcesindeki birim, karşıtsal odak (k-odak) örneğidir.

Odak gibi, tümcede, en belirgin bilgiyi taşıyan öğelerin yanı sıra tümce bağlamı içerisinde önemsiz görünen bilgi birimleri de bulunmaktadır. Bu birimler, tümcede eylem ardı konumuna gönderilir. Yüklemcil ögenin ardında kalan bu öğeler artalanlanmış olur:

(4) Bengü okuyor kitabı.

Bu giriş gözlemlerinin Türkçede birkaç sınırlamaya tabi olduğunu anımsamak gerekir. Bunlardan ilki, odaklanmış birimlerin yüklemcil ögenin ardına konamayacağıdır:

(5) *Güliden gördü KİMİ?

(6) *Güliden gördü BENİ mi?

Bir diğer sınırlama, aynı tümce içerisinde sunumsal ve karşıtsal odağın aynı anda bulunamayacağıdır:

(7)***GÜLDEN** BENİ gördü.

4. Türkçe Soru Tümcesi Türleri

Alanyazında birçok yazar tarafından çalışılan Türkçe soru tümceleri, yapısal özelliklerine göre daha önce Uzun (2006) ve Kornfilt (1997) tarafından sınıflandırılmıştır. Uzun (2006), soru tümcelerini evet/hayır soruları, ne-soruları ve ezgi soruları olmak üzere üç ana gruba bölmüş; her tür grubun ayrıca yansımali soru türü oluşturduğundan söz etmiştir. Kornfilt (1997) ise ezgi sorularından hiç söz etmemiş; ancak, seçenekli soru tümceleri ve yansımali soru tümcelerini ayrı başlıklar altında incelemiştir.

Alanyazında yapılan bu sınıflamalara karşı; Evrensel Dilbilgisi ve Bilgi Yapısı çerçevesinde sunulan kuramsal tartışmaların neticesinde, Türkçe soru tümceleri, bu çalışmada, evet/hayır soruları, seçenekli sorular, ne-soruları, ezgi soruları ve yansımali sorular olmak üzere beş ana grup olarak sınıflandırılmıştır.

4.1. Evet/Hayır Soruları

4.1.1. Düz Evet/Hayır Soruları

Düz evet/hayır soruları, mI S-Par'ın tümce içinde herhangi bir öbeğe ya da tümcenin sonuna eklenmesi ile oluşturulur.

(8) Murat sözdizimi seviyor mu?

4.1.2. Onaylamalı Evet/Hayır Soruları

Olumsuzluk belirticisi değil ya da gösterme belirteci öyle ve mI S-Par'ın birleştirilip tümce sonuna eklenmesiyle oluşturulur (Göksel ve Kerslake, 2005: 252):

(9) Sen ders çalışacaksın, değil mi?

(10) Yarın Çeşme'ye gitmiyorsun, öyle mi?

4.2. Seçenekli Soru Tümceleri

Bu tür tümcelere verilen yanıtların 'evet' ya da 'hayır' içermemesi soruların farklı bir grup altında incelenmesi gerektiği yönündeki en büyük kanıtı sergilemektedir. Aşağıda incelenen her bir alt grup, kendisine karşıt bir öge ile oluşturulan bir öbek ve S-Par mI ile yapılandırılır.

4.2.1. Yüklemlil Öge Seçenekli Soru Tümceleri

Bu sorular, karşıt iki yüklemden oluşur. Karşıt bu iki yüklem; soru parçacıklı olumlu ve olumsuz iki yüklem ya da olumlu ve karşıt iki yüklemden oluşabilir:

(11) Bengü ile buluştun mu buluşmadın mı?

(12) Bengü genç mi yaşlı mı?

(13) Bengü genç mi değil mi?

4.2.2. Özne Seçenekli Soru Tümceleri

S-Par mI, bir tanesi seçilmesi istenen her iki özneye de eklenir. mI, odaklayıcı olduğundan odak bu iki özne üzerine düşer:

(14) MURAT mı ESRA mı bu kitabı Bengü'ye verdi?

4.2.3. Tümleç Seçenekli Soru Tümceleri

Çift geçişli eylemlerde, mI S-Par tümcenin her iki tümlecine de eklenerek seçenekli soru tümcesi oluşturabilir:

(15) Murat kutuyu mu zarfı mı ofise götürdü?

4.2.4. Eklenti Seçenekli Soru Tümceleri

Eklenme süreci ile öbeklerin doğrudan kurucularına eklenen eklentiler, mI soru parçacığı ile seçenekli soru tümcelerine dönüştürülebilir.

(16) Murat seni evden sabah mı akşam mı alacak?

4.3. Ezgi Soruları

S-Par ya da herhangi bir ne-öbeği ile değil; yalnızca ezgi yoluyla sorulan sorulardır. Sessel yapıda mI ya da ne-öbeği bulundurmayan bu tür sorularda, perdenin tümce sonunda yükselmesi, tümceyi soru olarak belirler. Ezgi soruları, şaşkınlık, onaylatma gibi yalnızca birtakım söylem koşullarında kullanılmaktadır:

(17) Alıyorum? (Eteği almak isteyen kızın anneye sorusu)

4.4. Ne-Soruları

Ne-öbekleri ile kurulan soru tümceleridir. Alt gruplarında da gözlemlendiği gibi tekli ya da çoklu ne-öbeklerinden oluşabilir. Yapısal açıdan ana tümce ne-soruları, yan tümce ne-soruları ve sıralı yapı ne-soruları olmak üzere üç alt grupta incelenebilir.

4.4.1. Ana Tümce Ne-Soruları

Ne-sorularında, (doğal odaklı olduklarından) ne-öbeklerinin en belirtisiz konumları e-önüdür. İkinci olasılık ise ne-öbeklerini yerinde bırakmak olacaktır (Kornfilt, 1997; Kural, 1992):

(18) Bengü'yü KİM aldı?

(19) KİM Bengü'yü aldı?

4.4.2. Yan Tümce Ne-Soruları

Bir tümceyi oluşturan ana tümcedeki birimlerin sorgulanmasının yanı sıra yan tümce içindeki kurucular da sorgulanabilmektedir:

(20) Bengü [yeşil eriği sevdiği]-ni söyledi.

(21) Bengü [neyi sevdiği]-ni söyledi?

Örnekteki yan tümce, tümcenin tümleci konumunda bulunmaktadır. Bu tür kurucuların yanı sıra, belirteç yan tümceleri içindeki kurucuları da sorgulamak olasıdır:

(22) Murat [sahil yolundan giderek] evine doğru yürüdü.

(23) Murat [nereden giderek] evine doğru yürüdü?

4.4.3. Sıralı Yapı Ne-Soruları

Türkçede, sıralı bir yapı elde etmek için üç yöntem bulunmaktadır. Bunlardan ilki, hiçbir sıralı yapı belirticisi kullanmadan yapıları ardı ardına dizmektir. İkinci yöntem, yan tümceleme belirticileri -(y)Ip ve -ArAk kullanmaktır. Sıralı bir yapı elde etmenin son yöntemi ise söylem bağlayıcıları (ve, ama, fakat vb.) kullanmaktır (Göksel ve Kerlake, 2005: 438). Bu yapılardan elde edilen soru tümcelerinde, bağlanan yapılardan yalnızca birini sorgulamak dilbilgisel açıdan hatalı yapılar oluşturacaktır. Yine de özneleri ortak sıralı yapıların öznelerini sorgulamak olasıdır:

(24) Gülden marulları yıkadı ve salata yaptı.

— **KİM** marulları yıkadı ve salata yaptı?

Her iki yapıdaki birimleri aynı anda sorgulamak olasıdır. Yine de bu tür sorular, ancak uygun durumlarda kullanıldığında dilbilgisel görünmektedir:

(25) Bengü Ankara'ya gitti; Murat İzmir'de kaldı.

— Kim Ankara'ya gitti, kim İzmir'de kaldı?

4.5. Yansımali Sorular

Düz tümceleri ya da soru tümcelerini iyi anlayamama, duyamama, tekrar ettirme, şaşkınlık gibi birtakım iletişimsel gerekçelere bağlı olarak üretilen bu türden sorular evet/hayır yansımali, ne-sorusu yansımali ve ezgi soruları yansımali olmak üzere üç alt grupta incelenebilir.

4.5.1. Yansımali Evet/Hayir Sorulari

4.5.1.1. Düz Tümce Yansımali Evet/Hayir Sorulari

Bu türden soru tümcelerinde, tümcenin bütününü alıntılanarak evet/hayir sorusuna dönüştürülür.

(26) Murat Sözdizim dersinden kaldı.

— Murat Sözdizim dersinden kaldı mı?

4.5.1.2. Evet/Hayir Yansımali Evet/Hayir Sorulari

Evet/Hayir yansımali evet/hayir sorusu oluşturmak için 1. ve 2. kişilerde değişim yapılır ve tümce sonunda ezgi yükselir:

(27) Tiyatroya mı gidiyorsun?

— Tiyatroya mı gidiyorum?

4.5.1.3. Ne-Sorusu Yansımali Evet/Hayir Sorulari

Ne-sorusu yansımali evet/hayir sorulari, genel olarak ne-sorusunu oluşturan ne-öbeğinin hemen ardına mI parçacığını ekleyerek oluşturulur. Benzer biçimde, bu parçacık, ne-sorusunu oluşturan diğer birimlere de eklenebilir:

(28) Bengü ona ne almış?

— Bengü ona **NE** mi almış?

— **BENGÜ** mü ona ne almış?

— Bengü **ONA** mı ne almış?

4.5.2. Yansımali Ne-Sorulari

4.5.2.1. Düz Tümce Yansımali Ne-Sorulari

Eğer bir düz tümcedeki herhangi bir kurucu hakkında bir düzeltme, onaylatma vb. isteniyorsa yansımali soru tümcesi yapmanın genel yöntemi, o kurucu yerine ne-öbeği koymaktır.

(29) Gülден annesiyle tiyatroya gidiyor?

— Gülден annesiyle **NEREYE** gidiyor?

4.5.2.2. Evet/Hayir Yansımali Ne-Sorulari

Asıl tümcenin evet/hayir soru tümcesi olduğu durumlarda, sorunun anlaşilmayan bir bölümünün yansıtılarak ne-öbeği ile sorgulanması evet/hayir yansımali ne-sorularını oluşturur:

(30) Argun askerden geldi mi?

— **KİM** askerden geldi mi?

4.5.2.3. Ne-Sorusu Yansımali Ne-sorulari

Asıl tümcenin ne-sorusu olduğu durumlarda anlaşılmayan kurucular, yine ne-öbekleri ile yansıtılarak sorgulanabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, sorgulanan kurucunun k-odak yüklenmesi; dolayısıyla, asıl tümcedeki ne-öbeğinin odak yüklenemeyecek olmasıdır:

(31) Murat elini NASIL kesti?

— **KİM** elini nasıl kesti?

***KİM** elini NASIL kesti?

4.5.3. Yansımali Ezgi Sorulari

Yansımali ezgi sorulari, karşı konuşucudan onaylatma istenen durumlarda kullanılan bir tür soru tümcesidir. En sık kullanılan türü düz tümceden yansıyan ezgi soru tümceleleridir. Düz tümce yansımali ezgi sorulari ise, öncül tümcedeki herhangi bir kurucunun onaylatılması amaçlanarak ezginin tümce sonunda yükselmesi yoluyla oluşturulmaktadır:

(32) Gül den kitap okuyor.

— **GÜLDEN** kitap okuyor?

— Gül den **KİTAP** okuyor?

5. Soru Tümcelerinin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitaplarında Görünümü

Aşağıda sözü geçen materyallerde, ne tür soruların öğretiminin hedeflendiği; bunun için özel bir etkinlik düzenlenip düzenlenmediği ve metinlerde otantik olarak ne tür soru tümcelerinin yer aldığı sorularına yanıt aranmıştır.

5.1. Ders Kitapları

‘Hitit-1 Öğretmen Kitabı’nda evet/hayır soru tümcelerine yönelik şunlar belirtilmiştir:

(33) -mI soru sözcüğünün seçilmesi ile ilgili kuralları da anlattıktan sonra öğrencilerden yanlarında bulunan eşyaları ya da sizin dağıtacağımız görselleri kullanarak birbirlerine öğrettiğiniz adları kullanarak sorular sormalarını ve yanıtlamalarını isteyiniz.

- Bugün Cumartesi mi?

- Hayır, bugün Cumartesi değil!

- Hava soğuk mu?

- Evet, hava soğuk.

- Hayır, hava soğuk değil.

(Hitit-1 Öğretmen Kitabı, 2009: 23)

‘Hitit 1-2-3’ kitap serisinde, soru tümcelerine yönelik ayrı bir ünite ya da bir bölüm bulunmamaktadır. Metinlerin içerisinde, genellikle düz evet/hayır soruları ve ana tümce ne-soruları göze çarpmaktadır:

(34) 13 Yanıtlayalım, kontrol edelim

Karakolda

Komiser: 10 Nisan’da saat beşten sonra ne yaptınız?

Sanık: _____

Komiser: Evet. Saat sekiz buçuk gibi. Çok içtiniz mi?

Sanık: _____

Komiser: Saat dokuza doğru bardan çıktınız, değil mi?

Sanık: _____

.....

(Hitit-1 Ders Kitabı, 2009: 74)

(35) 3 İşaretleyelim, yerine yazalım

Paralel Evrenler

Hiçbir neden ya da bulgu olmadığı halde neden bazen korkuya kapılıyoruz? Eşizlerimiz o anda bu korkuları yaşadıkları için mi? Neden bazı insanları ilk kez gördüğümüz halde, sanki onu uzun süredir tanıyormuşuz duygusuna kapılıyoruz? Başka bir dünyada onu uzun süredir tanıdığımız için mi?...

(Hitit-3 Ders Kitabı, 2009: 140)

‘Yabancılar İçin Türkçe 1–2’ kitaplarının birçok bölümünde metne uygun sorular oluşturma başlığı altında öğrencilere ne-soruları ve evet/hayır soruları kullanılmıştır:

(36) Aşağıdaki cümleler için, metne uygun sorular oluşturunuz.

.....?

Ali’nin ailesi dört kişidir.

.....?

Alper, altı yaşındadır.

.....?

Ali’nin kızının adı sevgidir.

(Gazi Tömer-Yabancılar İçin Türkçe 1, 2006: 17)

‘Türkçeye Doğru 1-2-3’ kitap serisinin çeşitli bölümlerinde, evet/hayır ve ne-soruları dışındaki soru tümcelerine de rastlanmıştır. Örneğin, önadların öğretimini hedefleyen bölümde, öğrenciler, seçenekli sorular aracılığıyla önadları karşılaştırmaya yönlendirilmiştir:

(37) A. Ali, kısa mı uzun mu?

B. Ali, uzun.

A. Kemal kısa mı uzun mu?

B. Kemal, kısa.

Türkçeye Doğru - 1 (Vural, 1996: 38)

‘Yabancılar İçin Türkçe’ adlı kitapta, seçenekli soru tümcelerine yönelik örnekler bulunmaktadır. Ancak bu türden örnek soru tümceleri, yalnızca metne yönelik oluşturulan kavrama soruları ya da ikili konuşma metinlerinin içinde yer aldığından, herhangi bir yapısal betim göze çarpmamaktadır:

(38) Metni okuyun ve sorulara cevap verin.

1. Ablamın adı nedir?

2. Ne iş yapıyor?

3. Evli mi, bekar mı?

4. Ablamın eşinin adı nedir?

(Mirici, Saka, İltter, Glover, 2007: 60)

Altı kitaptan oluşan ‘Yabancı Dilim Türkçe’ dizisinde onaylamalı evet/hayır soru tümcelerine yönelik bir alıştırmaya bölümü olduğu gözlemlenmiş; ancak, bu bölümde verilen alıştırmalarda herhangi bir yapısal çözümleme sunulmamıştır:

(39) Lütfen cevap veriniz.

1- Yarın parti var, değil mi?

2- Konferansa gideceğiz, değil mi?

3- Şu pasta çok büyük, değil mi?

4- Ona yardım edeceksin, değil mi?

5- Her sabah koşuyorsun, değil mi?

Yabancı Dilim Türkçe - 2 (Yılmaz ve Sözer, 2009: 151)

‘Turkuaz 1-2’ kitap serilerinde, S-Par ml’nın zaman ve görünümlere göre çekimi gösterilmiş; bunun dışında, ne-öbeklerine hemen hemen hiç değinilmemiş ve evet/hayır soru tümceleri ile diğer türdeki soru tümcelerin yapısal özellik ve yanıtlarından hiç söz edilmemiştir:

(40) • BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN OLUMLU SORU (+?):

Fiil +	di (ti), du (tu) dü (tü), dı (tı) + KİŞİ EKLERİ + mi?, mu?, mü?, mı?
--------	---

Turkuaz - 1 (Çetin, 2001: 48)

Turkofoni Türkçe Öğrenelim I-II-III-IV-V-VI kitap serilerinde düz evet/hayır soruları, ana tümce ne-soruları ve onaylamalı evet/hayır sorularından söz edildiği gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra kimi metinlerin içinde yansımali soru tümceleri göze çarpmıştır:

(41) DEĞİL Mİ?

- Hava güzel, değil mi?

Evet güzel.

- Kahve kaliteli, değil mi?

Evet, kaliteli.

- Çocuk çok tatlı, değil mi?

Evet, çok tatlı.

- Türkçe kolay, değil mi?

Evet, kolay.

Turkofoni - Temel 1 (Çetin, 1999: 29)

(42) ALIŞTIRMALAR – 4

“Mecbur kaldım” mı dedin? Niçin?

.....

Turkofoni - Orta 2 (Çetin, 1999: 49)

‘Yabancılar İçin Türkçe 1-2’ ders kitaplarında ‘mi...mi... soruları’ başlığı altında seçenekli soru tümceleri sunulmuştur. İncelenen kitapların içerisinde ise ezgi sorularına değinen tek ders kitabı bu kitaptır:

(43)	- Siz mi istiyorsunuz, onlar mı? - Ben istiyorum.
	- Tom Türkçe mi konuşuyor, İngilizce mi? - Türkçe
	- Ders sekizde mi başlıyor, dokuzda mı? - Sekizde.

Yabancılar İçin Türkçe - 1 (Sebüktekin, 2004: 70)

- (44) - Geçen yıl bizim sınıfta Kaya isminde bir çocuk vardı ya?
- Hani hep kızlarla gezerdi?

Yabancılar İçin Türkçe - 1 (Sebüktekin, 2004: 211)

‘Teach Yourself Turkish’ ve ‘PDQ-Turkish’ kitaplarında, yalnızca düz evet/hayır soruları, ne-soruları ve az da olsa onaylamalı evet/hayır soru tümcesi örnekleri gözlemlenmiştir:

- (45) Berkant Bu akşam ne yapıyorsun?
Sarah Bilmiyorum. Niçin soruyorsun?
Berkant İki arkadaşla lokantaya gidiyoruz.
(Çelen-Pollard ve Pollard, 1996: 90)
- (46) Bugün hava çok güzel, değil mi?
Bugün hava çok kötü, değil mi?
(Balım-Harding, 2001: 25)

5.2. Yardımcı Kaynaklar

5.2.1. Yardımcı Ders Kitapları

Hitit 1-2-3 kitap serilerine ait çalışma kitaplarında metinlerin içinde yer alan düz evet/hayır soruları ve ana tümce ne-soruları pratik ettirilirken, Hitit 3 Çalışma Kitabı'nın içinde m1 soru parçacığının işlevlerine yönelik bir bölüm gözlemlenmiştir:

- (47) 8 Yanlışı Çizelim
- 1.Sen beni arar mıydın/aramaz mıydın? Hangi dağda kurt öldü?
 - 2.Onun ne kadar inatçı olduğunu bilmez miydim/bilir miydim? Kafasına bir şey koymuşsa asla vazgeçemezsiniz.
 - 3.Sanki benim kakaolu pastadan hoşlanmadığımı biliyor muydu/bilmiyor muydu? O kadar pasta arasından beni sinir etmek için kakaoluyu aldı.
-
- (Hitit-3 Çalışma Kitabı, 2009: 70)

‘H. Sebüktekin’in Yabancılar İçin Türkçesine (Cilt 1) Alıştırma Kitabı’nda, açıklamalar içerisinde ne-soruları ile yansımalı soru tümceleri arasında yapılan ayırım göze çarpmaktadır:

(48) Dikkat: mI normal olarak soru sözcükleriyle bir arada kullanılmaz.
(Kullanıldığı durumlar H. Sebüktekin'in 23. dersinde ele alınmıştır.)

'Yabancılar İçin Betimlemelerle Türkçe Dilbilgisi Alıştırmaları' kitabında ne-
öbeklerinin her ad durumuna göre çekiminin, öğretilen durum konusu içerisinde yer
aldığı gözlemlenmiştir:

(49) Belirtme Durumu

7.2.10. Boşlukları -ı, -i, -u, -ü belirtme durumu eklerinden biriyle
tamamlayınız ve yanıtlayınız.

1. Okulda en çok kimi seviyorsun?
2. Türkiye'de en çok nere __ beğeniyorsunuz?
3. Hangi üniversite __ istiyorsun?
4. Bu konuda ne __ anlamıyorsun?
5. Hangi kitap __ okuyorsun?

(Polat ve Abeş, 2007: 48)

5.2.2. Dilbilgisi Kitapları

'Yabancılar İçin Türkçe İngilizce Açıklamalı Türkçe Dersleri' adlı kitapta soru
tümceleri şu biçimde ele alınmaktadır:

(50) Soru şekilleri yapmak için kelime ile zaman eki arasına "Mİ" soru edatı
sokulur; "mi" isim sıfat vb.yı izler; yalnız ŞARTTA EN SONDA GELİR.

Soru cümlesinde kim (kimi, kime, kimden, kimin vb.), ne, nerede, nereye,
nereden, niçin, neden, ne kadar, kaç, hangi, nasıl, ne gibi, ne tür, ne biçim,
ne zaman gibi bir soru kelimesi varsa, yüklem soru şeklinde olmaz; yani
ayrıca "mi" kullanılmaz.

(Can, 2001: 40)

'Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi' kitabında ise, soru tümceleri 'Anlamına Göre
Cümleler' başlığı altında, 'Soru Cümlesi' başlığıyla ele alınmıştır. Ancak klasik
betimleme ile oluşturulmuş bu bölümde, serinin ders kitaplarında yer alan seçenekli
soru tümceleri ve yansımali soru tümcesi türlerinden hiç söz edilmemiştir:

(51) C - Soru Cümlesi

İçerisinde soru eki ya da soru sözcükleri bulunan cümlelere denir.

*Soru cümlesi şu yollarla yapılır.

Soru ekiyle

Siz de benim gibi mi düşünüyorsunuz?

Yarın konsere geliyor musun?

Beni anladınız mı?

Soru sıfatıyla

Kaçıncı katta oturuyorsun?

Hangi katta kalıyorsun?

Soru zamiriyle

Bu şiiri kim okuyacak?

Soruyu kim yanıtlayacak?

Soru zarfıyla

Toplantıya niçin gelmediniz?

Burayı nasıl buldunuz?

(Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, 2006: 291)

‘İlerleyen Türkçem’ adlı kitapta, çeşitli kipsel sözcükleri örnekleyen bölümde, mI S-Par’ın eylem ile tümleyicisinin arasına girebildiği örnek tümceler bulunmaktadır:

(52) 8. velev ki: tutalım (ki): tut ki: say ki: de ki: sayın(ız) ki: diyelim(ki): farz et(ki): varsayalım (ki): farz edelim (ki)

Önder bence bir hata yapmadı, ama velev ki yapmış olsun, bunun için onu terk mi edeceğiz?

Sayın(ız) ki, Ali şimdi haklı, bu; her zaman haklıdır anlamına mı gelir?

(Ünal, 2010: 82)

‘Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi’ adlı kitapta evet/hayır soruları ve ana tümce ne-sorularından söz edilmiş; mI soru parçacığının yapısal özellikleri ele alınmıştır:

(53) a, ı ► mı e, i ► mi o, u ► mu ö, ü ► mü
hasta mı? güzel mi? palto mu? göz mü?

(Duru, 2000: 2)

‘Turkuaz Türkçe Yolu Dilbilgisi, Turkuaz Türkçe Yolu Cümleler, Turkuaz Türkçe Yolu Çekim, Turkuaz Türkçe Yolu Ekler Sözlüğü, Turkuaz Türkçe Yolu Zamanlar, Turkuaz Türkçe Yolu Türkçe Yap’ kitaplarında, mI soru parçacığının zaman ve görünüşlerdeki görünümünden söz edilmiş; ne-öbeklerinin durum belirticileriyle çekimleri gösterilmiştir:

(54) ŞİMDİKİ ZAMANIN RİVAYETİ (?)

Fiil + iyor, ıyor, uyor, üyor..... mu -y- muş + kişi eki

Turkuaz - Zamanlar (Çetin, 2001: 29)

(55)

Nominatif	Akuzatif	Ablatif	Lokatif	Datif	Eşitlik	Genitif	İLE
Kim	Kimi	Kimden	Kimde	Kime	Kime göre	Kimin	Kiminle

Kim geldi? Kimi gördün? Kimden aldın? Kimde var? Kime soruyorsun?
Kime göre yanlış? Kiminle yaptın?

Turkuaz Dilbilgisi (Çetin, 2001: 16)

Bir diğer kitap 'Türkçe', 'Soru sözcüklü yan tümceler' başlığı altında, yan tümce ne-sorularına yönelik açıklamalar ve örnekler sunmuştur:

(56) 3.4. Soru Sözcüklü Yan Tümceler

a. Soru sözcüklü yan tümcelerde soru sözcüğü yan tümcenin içindedir. Bu yan tümcelerin diğer yapısal özellikleri (3.1) ve (3.2)'de anlatılan özellikler ile aynıdır.

b. -(y)I san-, -(y)I zannet- eylemleri ile soru yan tümcesi ile dinleyicinin bir konu hakkındaki düşüncesini sorar.

- (Sen) [Ahmet'in kaçta gel-eceğ-i-]ni sanıyorsun?

(Özsoy, 1999: 68)

'Temel Türkçe Dilbilgisi' adlı kitapta, soru tümceleri, klasik betimleme ile 'Anlamına Göre Cümleler' başlığı altında ele alınmıştır:

(57) c) Soru Cümleleri: "Ne, kim, nasıl, nerede..." gibi soru kelimeleri veya "mi" soru edatıyla kurulan cümlelerdir. Olumlu veya olumsuz halde kurulabilir.

Bunu sana kim söyledi?

Kitabı sana vermedi mi? (Olumsuz soru)

Karşıdaki ev sizin değil mi? (Olumsuz soru)

Temel Türkçe Dilbilgisi (Fono, 2005: 185)

6. Sonuç ve Değerlendirme

Soru tümcelerine özel ayrılan bölümlerdeki betimlemelerde, yukarıda belirtilen soru tümcesi türlerine ilişkin yalnızca ne-öbekleri ve mi soru parçacığı üzerinde

durulmuştur. Bu bağlamda, bu iki soru türüne ilişkin yapısal özelliklere yer verilmiş; alt türleri ve yapılarılarına ilişkin ayrıntılı betimlemeler sunulmamıştır.

Düz evet/hayır soru tümcesi oluşturan mI soru parçacığı, klasik betimleme ile ünlü uyumu bağlamında incelenmiş, eklendiği öbekleri odakladığı ya da diğer işlevlerine yönelik bir betimleme, yalnızca birkaç kitapta yer almaktadır. Onaylamalı evet/hayır soru tümcesine yönelik yapısal betim ve örnekler çoğu kitapta yer almamıştır. Bu bağlamda ele alınan bu tür soru tümcelerinin ise yalnızca ‘değil mi’ öbeği ile oluşturulduğuna dikkat çekilmiş; ‘öyle mi’ öbeğine yer verilmemiştir.

Ana tümce ne-sorularını oluşturan ne-öbekleri, birçok kitapta, klasik betimleme ile ‘soru zamirleri’, ‘soru sıfatları’ ve ‘soru zarfları’ başlığıyla ele alınmıştır. Ana tümce ne-soruları dışındaki yan tümce ne-sorularına ilişkin yapısal açıklamalar sunulmamış; incelenen kitaplarda, bu soru türüne ilişkin, hiç yok denecek kadar az sayıda örnek gözlemlenmiştir. Sıralı yapı ne-sorularına ilişkin ise, ne yapısal bir açıklama sunulmuş ne de kitaplarda örneğe rastlanmıştır.

Seçenekli soru tümceleri, kimi kitapta ele alınmış, kimisinde hiç söz edilmemiş ya da örneklendirilmemiştir. Ele alındığı yönleriyle, bu tür soru tümcelerinin yapısal betimlemeleri sunulmamış; bu sorular, evet/hayır soru tümceleri başlığı altında yalnızca örneklendirilmiştir. Bunun yanı sıra, seçenekli soru tümcelerinin alt türlerine ilişkin çeşitli örnekler gözlemlenmiş olsa da, bu örnekler arasında somut bir yapısal ayırım yapılmamıştır.

Ezgi sorularına ise, yalnızca bir kitapta değinilmiş; diğer tüm kitaplarda, bu soru türüne ilişkin örnek bile göze çarpmamıştır. Ele alındığı yönleriyle de sözü geçen kitapta, yapı ve işlevlerine yönelik bir açıklama sunulmamış, yalnızca karşılıklı konuşma içerisinde örneklendirilmiştir.

Yansımali soru tümceleri ise iki kitapta incelenmiş; bu bağlamda ele alınan yönleriyle iki alt tür olduğundan söz edilmiştir. Halbuki önceki bölümlerde yapılan kuramsal tartışmalar neticesinde, bu soru türünün en az üç alt türü olduğu belirtilmişti. Bunun yanı sıra, diğer kitaplarda, çeşitli yansımali soru türlerine ilişkin örnekler gözlemlenmiştir. Ancak, bu kitaplarda bile, örneklenen bu tür soru tümceleri, kitapların soru tümcelerine yönelik bölümlerinde yer almamıştır. Yansımali soru tümcesi türünün bir diğer alt türü, yansımali ezgi sorularına ise, hiç değinilmemiştir.

Sonuç olarak, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitaplarında soru tümcelerine ayrı bir bütüncül bölüm ayrılmamış; ayrılan bölümlerde de klasik betimlemelerden yola çıkılarak yalnızca evet/hayır soruları ve ne-sorularına değinilmiştir. Bunun yanı sıra, soru tümceleri başlığı altında birkaç kitapta yansımali ve seçenekli soru tümceleri de sunulmuş; ancak, bu soru tümcelerinin yapısal ve işlevsel çözümlenmeleri irdelenmemiştir. Ezgi sorularına ise hemen hemen hiçbir kitapta

değnilmemiştir. Elde edilen bulgular, Türkçe soru tümcesi türlerinin metinler içerisinde yitip gittiğini, ayrıntılı olarak betimlenmediğini göstermektedir. Ayrıca, Türkçenin sözdizimsel oynaklığının bilgi yapısı ile birebir ilintili olması, soru tümcelerinin en azından klasik betimlemeler aracılığıyla öğretilmeyeceğine yönelik bir göstergedir.

Bu çalışmadan yola çıkılarak, gelecekteki çalışmalarda, soru tümcesi türleri genişletilebilir; daha ayrıntılı betimlemeler sunulabilir. Bu betimlemeler neticesinde, çeşitli dil düzeyleri için malzemeler hazırlanabilir.

Kaynakça

- Aarsen, J. & Backus, A. (2001). *Colloquial Turkish: The Complete Course for Beginners Colloquial Series*. London and New York: Routledge.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2008). *Hitit 1: Yabancılar İçin Türkçe Öğretmen Kitabı*. Ankara: TÖMER.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2008). *Hitit 2: Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: TÖMER.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2008). *Hitit 2: Yabancılar İçin Türkçe Çalışma Kitabı*. Ankara: TÖMER.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2008). *Hitit 2: Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: TÖMER.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2008). *Hitit 3: Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: TÖMER.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2008). *Hitit 3: Yabancılar İçin Türkçe Çalışma Kitabı*. Ankara: TÖMER.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2009). *Hitit 1: Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: TÖMER.
- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2009). *Hitit 1: Yabancılar İçin Türkçe Çalışma Kitabı*. Ankara: TÖMER.
- Aydın, Ö. (2001). Evrensel Dilbilgisi Çerçevesinde Türkçe Öğretimi Üzerine Bazı Uygulama ve Öneriler. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Balım-Harding, Ç. (2001). *PDQ Turkish*. London: Linguaphone.
- Besler, D. (1999). *Soru Eki -mI'nın Sözdizimsel Özellikleri*. XIII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Cheng, L.S. & Rooryck, J. (2000). "Licensing Wh-in-situ". *Syntax*, 3. 1:1-19.
- Chomsky, N. (1995). *The Minimalist Program*. Massachusetts: MIT Press.

- Çelen-Pollard, A. & Pollard, D. (1996). *Teach Yourself Turkish*. England: Transet Ltd, Coventry.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren I*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren I: Turkish-English Key Book I*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren II*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren II: Turkish-English Key Book II*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren III*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren III-IV: Turkish-English Key Book III-IV*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren IV*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren V*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren VI*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (1999). *Turkofoni. Türkçe Öğren V-VI: Turkish-English Key Book V-VI*. İstanbul: Turkofoni.
- Çetin, M. (2001). *Turkuaz Türkçe Konuşalım 1*. İstanbul: Dil Evi Yayınları.
- Çetin, M. (2001). *Turkuaz Türkçe Konuşalım 2*. İstanbul: Dil Evi Yayınları.
- Çetin, M. (2001). *Turkuaz Türkçe Yolu: Cümleler*. İstanbul: Dil Evi Yayınları.
- Çetin, M. (2001). *Turkuaz Türkçe Yolu: Çekimler*. İstanbul: Dil Evi Yayınları.
- Çetin, M. (2001). *Turkuaz Türkçe Yolu: Dilbilgisi*. İstanbul: Dil Evi Yayınları.
- Çetin, M. (2001). *Turkuaz Türkçe Yolu: Zamanlar*. İstanbul: Dil Evi Yayınları.
- Demircan, Ö. (1996). *Türkçenin Sezdizimi*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Duru, H. (2008). *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Mavi Ofset.
- Erguvanlı-Taylan, E. (1978). *The Function of Word Order*. California: University of California Press.
- Gazi Üniversitesi: TÖMER. (2006). *Yabancılar İçin Türkçe 1*. Ankara: Gazi TÖMER
- Gazi Üniversitesi: TÖMER. (2006). *Yabancılar İçin Türkçe 2*. Ankara: Gazi TÖMER
- Gazi Üniversitesi: TÖMER. (2006). *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Gazi TÖMER
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK.
- Göksel, A. & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London & New York: Routledge.
- Hornstein, N. & et.al. (2005). *Understanding Minimalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

- İşsever, S. (2000). *Türkçede Bilgi Yapısı (Information Structure in Turkish)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Kaya, C. (2001). *Yabancılar İçin Türkçe-İngilizce Açıklamalı Türkçe Dersleri*. ODTÜ.
- Kiefer, F. (1980). *Questions and Answers*. Dordrecht: Reidel Publishing Company.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Blackwell: Routledge.
- Meriç, D. ve Meriç, F. (2005). *Temel Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Fono Açıköğretim.
- Mirici, İ. H., Saka, Ö. F., İlter, B. G. ve Glover, P. (2007). *Yabancılar İçin Türkçe*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özsoy, S. (1999). *Türkçe*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Polat, Y. ve Abeş, G. (2007). *Yabancılar İçin Betimlemelerle Türkçe Dilbilgisi Alıştırmaları*. İstanbul: Multilingual.
- Rona, B. (1989). *Turkish in Three Months*. Great Britain: Courier International Ltd.
- Sebüktekin, A. (2004). *Yabancılar için Türkçe 1*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Sebüktekin, A. (2004). *Yabancılar için Türkçe 2*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Serin, M. ve Taylan, E. E. (2003). *H. Sebüktekin'in Yabancılar İçin Türkçesine Alıştırma Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Uzun, N. E. (2000). *Ana Çizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.
- Uzun, N. E. (2006). Türkçenin Öğretimi için Soru Tümcesi Türleri Üzerine Bir Sınıflama Denemesi. *Dil Dergisi*: Sayı 131. 15-32. Ankara: TÖMER.
- Ünal, R. (2010). *İlerleyen Türkçem*. İstanbul: Dilmer.
- Vural, G. (1994). *Türkçeye Doğru 1*. İstanbul: Selt Publishing.
- Vural, G. (1994). *Türkçeye Doğru 2*. İstanbul: Selt Publishing.
- Vural, G. (1994). *Türkçeye Doğru 3*. İstanbul: Selt Publishing.
- Yılmaz, H. ve Sözer, Z. (2009). *Yabancı Dilim Türkçe 1*. İstanbul: Dilmer.
- Yılmaz, H. ve Sözer, Z. (2009). *Yabancı Dilim Türkçe 2*. İstanbul: Dilmer.
- Yılmaz, H. ve Sözer, Z. (2009). *Yabancı Dilim Türkçe 3*. İstanbul: Dilmer.
- Yılmaz, H. ve Sözer, Z. (2009). *Yabancı Dilim Türkçe 4*. İstanbul: Dilmer.
- Yılmaz, H. ve Sözer, Z. (2009). *Yabancı Dilim Türkçe 5*. İstanbul: Dilmer.
- Yılmaz, H. ve Sözer, Z. (2009). *Yabancı Dilim Türkçe 6*. İstanbul: Dilmer.